

Discurs de Díaz-Plaja a l'acte acadèmic-polític del 150 aniversari dels setges de Girona.

La Girona artificial dels anys 40-50

Estem acostumats a una determinada imatge literària de Girona: la que ens van donar en els seus llibres Bertrana, Ruyra, Rahola, Palol o Pla. Tot i els notables canvis externs de la ciutat i les modificacions profundes de la societat, aquella Girona de començament de segle és misteriosament propera al nostre tarannà; per damunt de l'anècdota, que és diferent, hi ha un fil conductor que enllaça aquella ciutat amb la d'ara.

Entre aquella època i la d'avui, però, hi va haver un llarg parèntesi de trencament total: un fossat profund en el qual aquesta Girona de sempre va ser engolida i substituïda artificialment per una altra, estranya i imposada. Durant les dècades dels quaranta i dels cinquanta, el nom de Rahola era proselit, el de Palol oblidat i les obres de Bertrana i de Ruyra resultaven pràcticament introbables. La de Pla, tan mal rebuda pels benpensants del moment, tot just va ser editada l'any 1952. Girona, mentrestant, generava una altra mena de literatura, escrita en castellà per gent forastera que la coneixia de passada o que hi havia vingut a parar —militars o funcionaris— per motius accidentals. Amb els seus textos podríem confeir l'antologia d'una Girona que, tot i ser tan propera en el temps, resulta absolutament desconeguda, infinitament més llunyana que la que havien definit i descrit els que ja podem anomenar "els nostres clàssics".

L'antologia hauria de començar amb un text d'Ernesto Giménez Caballero, escrit l'any 1942 com a crònica de la primera visita del general Franco a la ciutat:

"Gerona es el castillo defensivo más alto y avanzado de España. (...) Gerona es la guerra, es el peligro, es la frontera y el heroísmo. Es esa torre o castillo llamada La Girónella, que por muchos siglos simboliza la entereza de España hecha piedra. (...) Es la tradición de la independencia española que hoy la Falange de Franco renueva audazmente".

Aquesta mateixa visió apareix l'any 1948 en uns versos de Rafael Manzano:

*"La ciudad, gris y dura, define su atavío
como bélico atuendo de guerrero templario.
Si catedral por yelmo, de espada un campanario
y de juglar risueño la cadencia de un río"*.

Guillermo Díaz-Plaja: la ciutat oficialment heroica dels anys 40.

Carlos Barral: una visió igualment tètrica de Girona des del pol ideològic oposat.

L'estampa de la ciutat heroica ressuscita en una prosa de Guillermo Díaz-Plaja publicada l'any 1950:

"Pétreo, enhiesta, vertical. Así se tiene, se sostiene, rígida en su gesto, ya paralítico, pero todavía heroico. Como un viejo soldado. (...) La ciudad está todavía en pie, ahora, recogiendo su última energía para mantener su gesto altivo; empinada sobre sí misma, agónica, consciente de su grandeza, contempla — Narciso heroico de tres espejos — el rostro lleno de tan nobles y viejas heridas".

Díaz-Plaja insisteix en aquesta imatge en un article de 1951:

"Se yergue sobre su propia herida y muestra, al viajero impresionado, su noble ademán militar y mutilado".

Però troba, sobretot, una ocasió d'or per proclamar-la: el discurs commemoratiu del 150è aniversari dels setges, pronunciat en l'acte acadèmic-polític celebrat a l'església de Sant Domènec l'any 1958. Allà hi retrobem reproduïts els textos esmentats. És, veritablement, un moment privilegiat per fer ressorgir els mites i entroncar-los amb la realitat política. Així, en el discurs d'aquell mateix dia, l'alcalde Pere Ordís diu que *"el reciente esfuerzo de nuestra espléndida revolución ha afilado de nuevo nuestra mellada audacia y nos ha devuelto a la plena comprensión, a la justa estimación de los actos heroicos"*.

En la mateixa línia escriu sobre Girona, en aquella època, José Francés, secretari perpetu de la Real Academia de Bellas Artes:

"Alguna vez he pensado que se reencarna en ella y en sus habitantes fieles el alma de una viuda de guerrero indomable o de una madre de clérigo pío".

Gairebé idèntica és la visió de Girona que dóna Lope Mateo, en un article de 1959 que mereix els beneplàcits oficials:

"Mitad religiosa, mitad militar, como aquellos hombres mitad monjes mitad soldados de nuestra Reconquista".

La commemoració dels setges havia de culminar aquell any amb una intervenció del famós *charlista* Federico García Sanchiz. Arribat a Girona, l'acadèmic sofreix un infart i no pot parlar, però un article posterior ens indica que el to de la seva *charla* hauria estat el mateix:

"Toda Gerona en torno a su dormido bosque iba a vibrar como si sus ramas despertasen con una cólera vindicatoria. Tierra donde los mártires de Cristo fueron luego héroes entre los hombres y donde los héroes humanos ascendieron a mártires. San Narciso y don Mariano Álvarez de Castro hubieran vivido ese ejemplo sin par".

Fins a quin punt tota aquesta parafernàlia, barreja de militarisme i de religió, tenia relació directa amb la realitat? És curiós, però en aquest punt els extrems es toquen. D'una banda, els màxims cantors de Girona diuen, com Lope Mateo, que en la ciutat *"lo que no tiene una impronta religiosa la tiene militar"*. De l'altra, Carlos Barral, que des del pol ideològic oposat fa — a les seves Memòries — la dissecció més dura de la Girona de l'època, afirma literalment que la ciutat *"parecía totalmente a merced de los curas y los militares"*. De grat o per força, els civils romanien amagats.

Mala entrada, pitjor sortida

Molts d'aquests escriptors que parlen de Girona durant els anys quaranta i cinquanta han arribat a la ciutat com a conseqüència de la guerra. Alguns ho confessen explícitament, com José A. de Revilla: *"El curso insospechado de la vida me trajo a esta ciudad cuando la guerra agonizaba en la suerte victoriosa de nuestras Armas"*. O com Rafael Manzano: *"La guerra, como un viento militar, a Gerona / mi rara planta trajo, humilde y peregrina"*.

Molts expliquen l'angoixa de l'arribada a Girona i de la freda rebuda que hi van trobar. Així, A. Daroca de Val, l'any 1944:

"Gerona me recibió indiferente. Su indiferencia me recordó esas casonas antiguas que no se commueven por la llegada de un huésped. Pensé que su quietud podía ser como un gesto de gala altiva desprendida del regazo señero de sus viejas piedras".

Igualment, José A. de Revilla, l'any 1947, explica així les primeres sensacions de la seva vinguda:

Mala entrada de Girona: l'estació del tren, en una aquarel·la de Joan Riu.

“Una reconditez tan hundida y tan apacible que evoca inmediatamente el concepto de lejanía, de triste y desagradable lejanía (...). La impresión instintiva de lejanía me llenaba de incertidumbre el corazón”.

En això coincideix amb Carlos Barral i amb la seva exclamació quan s'assabenta que haurà de complir els sis mesos d'oficial a la ciutat:

“¡Gerona! El rincón del país que podía parecerme menos sugestivo, menos atrayente”.

Al cap dels sis mesos, Barral no ha canviat el seu criteri sobre Girona:

“La ciudad, piensa uno leyendo a Pla, debe tener efectivamente su encanto, pero yo la recuerdo sin afecto y sin asomo de nostalgia”.

A Revilla, en canvi, li passa exactament el contrari. La mala entrada, com en el refrany, se li converteix, amb el temps, en pitjor sortida:

“Invisiblemente, uno se va atando a estas mil menudencias de la vida gerundense (...). Llega un instante en que los primeros denuestos dejan paso a la indiferente expectación. Más tarde, hace acto de presencia el apego cariñoso, el no poder marcharse, un profundo afecto que no se sabe dónde, cómo ni cuándo nació...”

És el mateix cas d'un altre passavolant, Manuel Guijarro, que escriu així l'any 1958:

“A la ciudad se llega por distintos caminos (...). Uno, que un día cualquiera tendrá que marcharse de la ciudad, no quisiera que ese día llegara nunca”.

José Antonio Pastor parla també, l'any 1956, de *“la cordialidad difícil pero segura y la amistad auténtica que puede arraigarle a uno a esta tierra”*. Hi ha també qui s'hi troba bé des del primer dia. És el cas de Pedro M. Rodrigo, l'any 1946: *“El que viene a Gerona, aunque el punto de su procedencia sea lo más remoto o lejano de nuestro país, nunca se siente forastero”*. Però aquesta és l'excepció que confirma la regla, la situació singular enmig de la tònica general.

Miterrand, a casa d'Álvarez de Castro

L' accident de circulació que a mitjan juliol van sofrir al Baix Empordà el fill i les nétes de François Mitterrand va posar dramàticament de manifest el contrasentit del nom que encara porta —herència del franquisme— l'antiga Residència de la Seguretat Social de Girona. Feia mal d'orelles escoltar per la ràdio que el President de França, desplaçat expressament des del seu país per tal de veure els familiars ferits, havia vingut a parar a un Hospital anomenat *General Álvarez de Castro* en memòria d'un dels més furibunds antifrancesos que recorda la història de la península.

Tal com vaig dir fa temps en un altre paper, no cal pas haver-se cregut al peu de la lletra *La locura de Álvarez de Castro* de Prudenci Bertrana i Diego

François Mitterrand, president de França, en el moment d'entrar a l'Hospital Álvarez de Castro.

Ruiz per entendre que el nom del governador de Girona durant els setges napoleònics no és pas el més adequat per batejar un establiment sanitari. N'hi ha prou de recordar els fets provats en el terreny estricte de la història: pel febrer de 1809, el general va jurar que la ciutat seria defensada fins a la mort. Pel mes d'agost va convocar la guarnició i la va comminar a pronunciar amb ell el jurament de morir abans de rendir-se. Tot això després d'haver fet públic aquell fatídic ban pel qual anunciava l'execució immediata de qualsevol persona que proferís la veu de rendició. Resulta, doncs, escassament coherent que un lloc on cada dia s'intenta salvar de la mort centenars de pacients sigui posat sota l'advocació d'una persona tan poc partidària de la vida.

Si hem de relacionar la figura d'Álvarez amb la salut de la població, només cal recordar que durant el seu mandat l'escorbut letal va escampar implacablement el seu contagi per Girona. Carles Rahola parla d'Álvarez com d'un home "insensible al dolor col·lectiu". Ara, paradoxalment, el seu record presideix la gran ciutat dels malalts.

Quan vaig dir tot això, ja fa més de tres anys, els responsables de la sanitat gironina en van prendre bona nota. Em consta que la qüestió no és pas menystinguda ni oblidada, sinó sotmesa a estudi i considerada amb atenció. Només falta, potser, trobar el moment oportú, la denominació adient, la fórmula adequada que permeti retirar de la capçalera de l'hospital aquest nom tan poc hospitalari.

Per a la llegenda àuria de la Costa Brava

Només vint dies separen els naixements de Marc Chagall i de Marcel Duchamp i ara, amb aquests vint dies de diferència, n'hem commemorat el centenari. Un i altre, des dels dos extrems del litoral, van conèixer i van fer conèixer una Costa Brava irrepètible, presidida per les arts, les lletres i la bohèmia.

Sobre aquestes ratlles,
 Marc Chagall. A l'esquerra,
 a dalt, Marcel Duchamp; a
 baix, Henry François Rey.

Marc Chagall, el pintor rus-jueu de la joia de viure, creador d'una fantasia poètica dominada per la màgia i el misticisme, havia nascut a Vitebsk el 8 de juliol de 1887. L'any 1934 va arribar a Tossa i va qualificar la vila de *paradís blau*, eslògan tan espontani com immillorable. Va arrossegar-hi una autèntica ambaixada europea d'intel·lectuals avantguardistes que, barrejats amb els primers pintors catalans del moment, van convertir Tossa en *la Babel de les arts*, segons un altre eslògan no menys feliç de Rafael Benet. El clima artístic intens va permetre la creació d'un Museu que aquells insòlits estiuejants omplirien amb llurs obres, presidides pel màgic *Violinista volador* de Chagall, obra d'un gran sentimental que tot ho transmutava en emoció poètica i per al qual Tossa va ser, tal com deia Ramon Reig, "una apacible finestra oberta al seu nostàlgic passat".

Marcel Duchamp, autor de fites pictòriques com *Nu descendent un escaier*, inventor dels objectes *ready-made*, creador d'algunes de les obres més enigmàtiques i revolucionàries de l'art contemporani i, segons el parer d'André Breton, l'artista més intel·ligent del segle XX, havia nascut a Blainville el 28 de juliol de 1887. Va descobrir Cadaqués el febrer de 1929 i hi va tornar, acompanyat de Man Ray, l'estiu de 1933, un any abans de l'anada de Chagall a Tossa. A partir de 1958 ja hi passaria tots els estius, en llargues alternances amb Nova York i París. Si Chagall s'acostava cada vespre a les tertúlies dels estiuejants, Duchamp va convertir en una llegenda les seves estades al cafè Melitón amb les interminables partides d'escacs. Aleshores ja havia deixat de treballar i deia que el seu art era el de viure: "cada segon,

cada respiració és una obra que no s'inscriu enlloc, que no és ni visual ni cerebral".

Enmig d'aquestes dues commemoracions centenàries, el 22 de juliol d'enguany moria a París el novel·lista Henry François Rey, que va viure a Cadaqués, de manera intermitent, des dels anys seixanta fins quatre dies abans de la seva mort. Va ser justament al cafè Melitón on va gestar la seva obra *Les pianos mecàniques*, que l'any 1962 va obtenir el premi *Interalliés* i que, reiteradament editada en col·leccions de butxaca, donaria al món bohemí de la Costa Brava una projecció internacional. Fa tres mesos que Rey havia publicat la que serà la seva última obra: un llibre de records i de notes que es titula, emblemàticament, *Le café Melitón*.

Àngel Planells, un pregó i massa silenci

També de punta a punta de la Costa Brava ha transcorregut la vida massa amagada del pintor Àngel Planells. Començada l'any 1901 a Cadaqués, culmina a Blanes, on ara viu i on ha pronunciat enguany el pregó de la Festa Major.

En la seva intervenció, que va tenir el to d'una conversa, Planells va recordar que era fill del flequer de Cadaqués i que una seva tia s'havia casat amb un mariner de Blanes que feia sovint viatges de cabotatge entre les dues poblacions. Va dir també que havia nascut pobre i moriria pobre perquè tota la vida ha cregut en l'art i no ha sabut fer els diners que altres artistes han fet. Venint de qui venia, l'afirmació no podia ser més carregada de sentit.

Pocs saben, en efecte, que el nom d'Àngel Planells va indissolublement unit als orígens del surrealisme a Catalunya, al costat mateix de Salvador Dalí. Per indicació d'aquest, va ser invitat per André Breton i Roland Penrose a la Primera Exposició Internacional del Surrealisme celebrada a Londres l'any 1936: la seva obra va ser penjada entre les de Magritte i Chirico. Abans havia participat en diverses mostres de l'avantguarda internacional a Barcelona. En la línia del naturalisme oníric, l'obra de Planells té un aire naïf que l'allunya de Dalí i, com diu Francesc Fontbona, "pertany a l'àmplia sèrie d'artistes que semblen sintetitzar el Surrealisme amb un cert ingenuisme que no se sap ben bé fins a quin punt és volgut".

Per causes que s'haurien d'explicar, l'obra de Planells va perdre progressivament l'empenta inicial i la seva projecció exterior ha estat limitada.

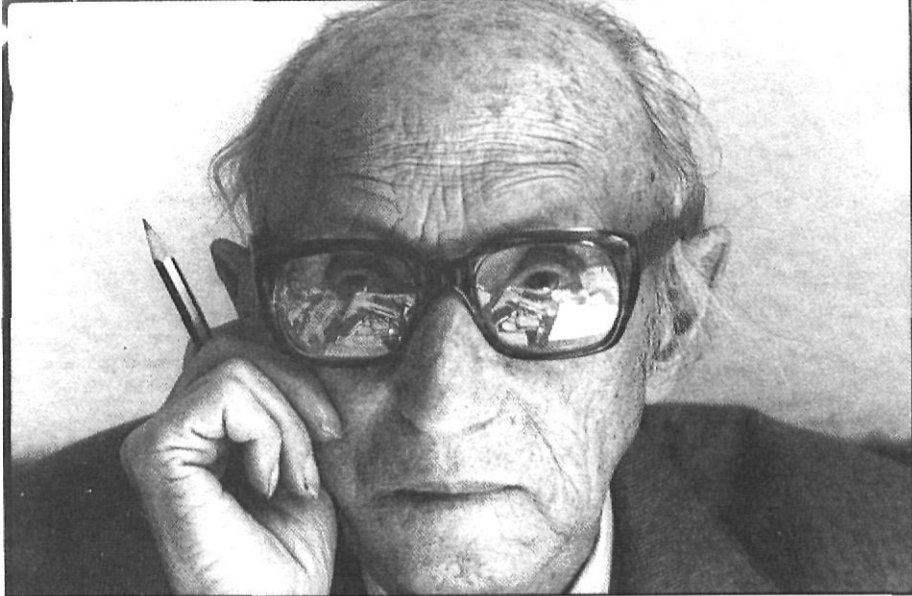
Una obra característica d'Àngel Planells.

paperets

- Última relació de noms per a la llista interminable de les semblances de Girona. En un article de 1948, José Rico de Estasen evoca la ciutat com "una nueva COMPOSTELA rediviva en las inmediaciones de los Pirineos". En un article de 1959 sobre Girona, Lope Mateo diu textualment: "La ascensión a la catedral es un camino de amorosa penitencia. ¿Por qué hemos recordado a CUENCA en esta ocasión de la subida?" I més endavant: "En Gerona, como en ÁVILA, lo que no tiene una impronta religiosa la tiene militar". L'any 1942, per aquesta mateixa pretesa raó, Ernesto Giménez Caballero havia dit que Girona era "la PAMPLONA catalana".

- Les obres de l'entrada a Girona per Pedret, tan indispensables i beneficioses, tenen també la seva cara trista: la desaparició d'alguns dels elements característics de les tanques dels jardins domèstics de l'indret. Per exemple, ningú no ha tingut cura de salvar i de restituir les rajoles blaves i les boles que flanquejaven la reixa d'entrada a l'Escola d'Infermeria. Cal esperar que, almenys, les pedres i els relleus de l'Aurora i d'altres edificis antics de la zona no siguin eliminats tan barroerament.

- Encara que Lloret vulgui celebrar el cinquè centenari d'Amèrica agermanant-se amb Colòmbia, la relació més intensa que els lloretencs van tenir amb el Nou Continent va ser amb Cuba. Molts hi feren fortuna i en tornar, convertits en els americanus, bastiren arran de mar les cases colonials. Però d'altres no van tenir tanta sort i es van haver de dedicar a feines molt menors. Així s'explica la lletra d'aquella cançó: "En el fondo de un barranco / canta un negro con afán: / ¡Dios mío, quién fuera blanco, / aunque fuese catalán!"

"L'altre surrealista" de Cadaqués, en els seus vuitanta-sis anys.

paperets

En el seu *Diccionari General del Surrealisme*, René Passeron diu que Planells hauria de ser avui redescobert tal com es mereix. Però Joan-Josep Tharrats, en un article a *Diari de Girona-Los Sitios*, es pregunta si això serà mai possible en una societat "on l'atenció i la glorificació sols es reserva a uns quants escollits que són classificats com els primers de la llista, en una cursa d'obstacles que ja té el seu guanyador". I aporta una prova simptomàtica d'aquesta situació: la menció d'Àngel Planells ha estat eliminada sense escrúpols de la versió castellana recent del Diccionari de Passeron. "No fos cas —diu— que algunes vaques sagrades, que ja tenen el lloc assegurat, s'enfadessin".

A Planells, tot això no sembla preocupar-lo massa. Després de setanta anys de producció pictòrica, va dir només, en el pregó de Blanes, que de la seva trajectòria artística "la història ja en parlarà en el degut temps". Potser no en parlarà, però, tal com van les coses, si no ens afanyem tots plegats a fer-ne la reivindicació oportuna. Homenatjat fa poc a Cadaqués i ara a Blanes, de punta a punta de la Costa Brava, aquest artista silenciós de vuitanta-sis anys encara fa honor als versos de J.V. Foix:

*"I ve en Planells
que amb els pinzells
eixampla el temps
amb clarors noves".*

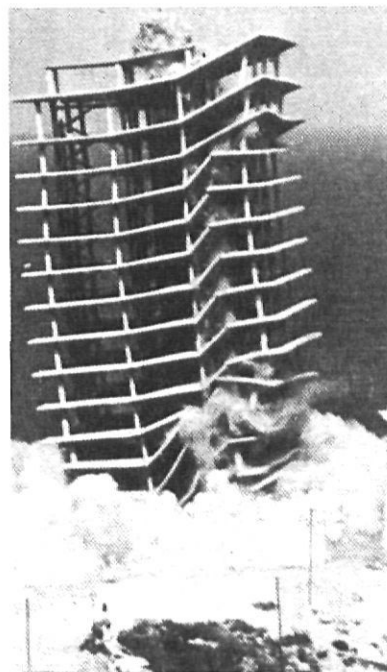
Les Gavarres, de dol

El dossier del número anterior de la *Revista*, dedicat a les Gavarres, va assolir la seva recta final sota el signe de la malastrugança. A punt de tancar l'edició —amb el temps just per encabir-hi una dedicatòria pòstuma— moria, de manera sobtada i imprevisible, Judith Barcelona, biòloga que coneixia pam a pam el massís i que havia intervingut en la confecció i coordinació del dossier al costat del seu marit, Josep Matas.

Per tal de redactar sense errors biogràfics la nota necrològica d'urgència, vam demanar informació al pedagog Joaquim Franch, un altre defensor de les Gavarres que acabava d'escriure per al dossier l'article sobre la gestió del futur Parc Natural. Ell ens va parlar de la Judith com d'una enamorada de les Gavarres, fins al punt d'haver volgut que les seves cendres fossin escampades sobre l'indret. Quinze dies més tard, mentre el número sortia al carrer, en Quim Franch moria d'una manera igualment sobtada i imprevisible.

Mai no hauriem pogut imaginar que un dossier preparat amb tantes il·lusions compartides portés el tràgic seguici de dues desaparicions fulminants. Les nostres pàgines s'han impregnat de dol per la doble pèrdua i aquestes ratlles són el testimoni del nostre desconsol. Però les cendres escampades de la Judith i les despulles d'en Quim enterrades a Celrà, als primers contraforts del massís, ens permeten de creure en una sembra que algun dia donarà per a les Gavarres el fruit que ells esperaven i que tots desitgem.

NARCÍS-JORDI ARAGÓ

• Aquesta demolició d'un edifici arran de mar s'ha produït fa poc en un poble de la costa d'Alacant. El testimoni gràfic ens mostra, com en un somni, la imatge d'allò que potser s'hauria hagut de fer un dia a molts pobles de la nostra costa i a alguns de l'interior.

• Al segon número de la revista *Vitrina*, del Museu Comarcal de la Garrotxa, s'estudien les relacions de Xavier Nogués amb Olot i amb l'Escola Superior de Paisatge. Joan Maragall anava a la Garrotxa els estius, i va conèixer els verds de La Fageda d'en Jordà. Nogués va descobrir els colors inesperats de les altres estacions i va fer a Xavier Benguerel aquesta confidència: "Si poguéssiu viure una sola tardor en aquest país, us quedariu per sempre més a Olot o us morríeu d'enyorança".